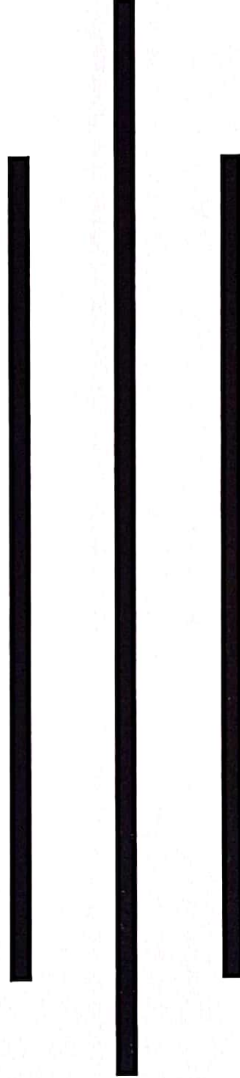

कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक मापदण्ड, २०८०

गण्डकी प्रदेश सरकार
कृषि तथा भूमि व्यवस्था मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक मापदण्ड, २०८०

मन्त्रीस्तरबाट स्वीकृत मिति: २०८०/०९/०२

प्रस्तावना

गण्डकी प्रदेशमा वार्षिक कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गरी कृषि तथ्याङ्क व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाई तथ्याङ्कको अभिलेखीकरण, प्रशोधन, विश्लेषण र प्रकाशनमार्फत कृषि कार्यक्रमहरूको मूल्याङ्कन तथा प्रतिफल मापन, योजना तर्जुमा र समग्र कृषि क्षेत्रको परिमाणात्मक र गुणात्मक विकासमा योगदान पुऱ्याउनको लागि कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक सम्बन्धी कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएकोले बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७७ को दफा ४० ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी कृषि तथा भूमि व्यवस्था मन्त्रालय, गण्डकी प्रदेशले यो मापदण्ड बनाएको छ।

१. प्राविधिक पक्ष

- क) सम्बन्धित कृषि ज्ञान केन्द्रले नियमित रूपमा कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गर्न योजना हेर्ने अधिकृत र १ जना सहायकस्तर कर्मचारीलाई जिम्मेवारी तोक्नुपर्नेछ।
- ख) वर्षभरी संकलित तथ्याङ्कको प्रविष्टि, प्रशोधन र विश्लेषण गरी वार्षिक तथ्याङ्क पुस्तिका प्रकाशन गर्नुपर्नेछ।
- ग) कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक सम्बन्धी कार्यक्रमको लागि स्वीकृत बजेटलाई बाँडफाँट गरी प्राथमिकताका आधारमा कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ।
- घ) कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा देहायका विवरणहरू समावेश गर्नुपर्नेछ।

(अ) आधारभूत कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अध्यावधिक

१. सम्बन्धित जिल्लाको जम्मा क्षेत्रफल, खेतीयोग्य जमिन, बाँझो जमिन, खेती गरिएको क्षेत्रफल, सिंचित/असिंचित जमिन लगायतका कृषि भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण।
२. जिल्लामा लगाईने मुख्य खाद्यान्न, दलहन, तेलहन, आलु, तरकारी, फलफूल, मसला बाली तथा मौरी तथा मह उत्पादन, च्याउ र रेशम लगायतका बालीको क्षेत्रफल तथा उत्पादन अवस्था।
३. निजीस्तरबाट सञ्चालित कृषि स्रोत केन्द्र तथा नर्सरी, व्यवसायिक कृषि फार्मको संख्या/विवरण, कृषक समूह तथा कृषि सहकारी, एग्रीभेट व्यवसायी।
४. निजीस्तरबाट सञ्चालित प्रयोगशालाहरू, बीउ उत्पादनमा संलग्न कम्पनी तथा कृषक समूह तथा कृषि सहकारीहरूका विवरण, कृषिसँग आवद्ध संघ संस्थाहरूको विवरण।

५. कृषि ज्ञान केन्द्र र स्थानीय तहबाट कृषि क्षेत्रमा भएको अन्तिम ५ वर्षको वार्षिक विनियोजित तथा खर्च बजेट।
६. कृषि ज्ञान केन्द्र र स्थानीय तहबाट कृषि बाली विमा सम्बन्धी प्रगति विवरण।
७. जिल्लामा अनुदानको रासायनिक मलको वार्षिक वितरण र प्राङ्गारिक मलको वार्षिक उत्पादन तथा वितरण सम्बन्धी विवरण।

तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिकको लागि अनुसूची-१ मा भएको ढाँचा प्रयोग गर्नुपर्नेछ।

(आ) कृषि बालीहरूको लाभ-लागत अध्ययन

१. लाभ-लागत अनुमान गर्दा स्वीकृत बजेटको आधारमा सम्बन्धित जिल्लाका देहाय अनुसारका प्रमुख बालीलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ।
मुख्य खाद्यान्न, दलहन र तेलहन बाली
तरकारी बाली: टमाटर, आलु, काउली, बन्दा, प्याज, काँक्रोर अन्य लहरेवाली
मसलाबाली: अलैंची, अदुवा, खुर्सानी, बेसार, लसुन, प्याज आदि
फलफूल: आँप, केरा, लिची, स्याउ, सुन्तला, कागती, किबी, एभोकाडो, ड्रयागन फ्रुट आदि
नगदेबाली: कफी, चिया र उखु
२. लाभलागत विश्लेषणको लागि तथ्याङ्क संकलन गर्न आवश्यकता अनुसार जिल्लाका व्यवसायिक कृषकलाई छनौट गरी उत्पादन लागत र जम्मा आमदानी सम्बन्धी दैनिक तथ्याङ्क राख्ने व्यवस्था गर्नुपर्नेछ। यस कार्यको लागि कृषकलाई पारिश्रमिक, अनुसूची-२ अनुसारका फारमहरू र अन्य आवश्यक सामग्री (रेकर्ड रजिष्टर आदि) उपलब्ध गराउन सकिनेछ।
३. बालीहरूको लाभ-लागत अनुमान गर्दा प्रतिबाली कम्तीमा ३ कृषकबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नुपर्नेछ।
बालीहरूको लाभ-लागत विश्लेषण गर्दा अनुसूची-२ मा भएको ढाँचा प्रयोग गर्नुपर्नेछ।

(इ) बाली कटानी (ऋप कटिङ)

१. सम्बन्धित जिल्लामा खेती गरिने प्राथमिकता प्राप्त मुख्य खाद्यान्न, दलहन, तेलहन, आलु, तरकारी, फलफूल, मसला बाली तथा नगदे बालीको ऋप कटिङ्ग गर्नुपर्नेछ।
२. ऋप-कटिङ्ग गर्दा स्वीकृत बजेटको आधारमा सम्बन्धित जिल्लामा खेती गरिने प्रमुख बालीलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ।

३. ऋप कटिङ्ग गर्दा प्रति बाली कम्तीमा १० नमुना लिनुपर्नेछ। नमुना छनौट गर्दा जिल्लाको भौगोलिक बनावट तथा अवस्थिति अनुसार सबै भेगको प्रतिनिधित्व हुनेमा ध्यान पुर्याउनुपर्नेछ।

बाली कटानी गर्ने विधि र प्रक्रिया अनुसूची-३ बमोजिम हुनेछ।

(ई) कृषि बजार पूर्वाधार तथा कृषि बजार मूल्यसूची

१. कृषि बजार पूर्वाधार

१.१. कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा कृषि हाट बजार सम्बन्धी विवरण

१.२. चिस्थान केन्द्रको संख्या, प्रकार, क्षमता लगायतका अन्य विवरण।

२. कृषि बजार मूल्यसूची

२.१ सम्बन्धित जिल्लाको कृषि बजारमा उपलब्ध हुने कृषि उपजको खुद्रा बजार मूल्य पाक्षिक (१५ दिनको अन्तरालमा) र थोक बजार मूल्य तथा फार्मगेट मूल्य मासिक रुपमा लिनुपर्नेछ। तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी विवरण अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचाको अबलम्बन गर्नुपर्नेछ।

२.२ कृषि उपजको बजार मूल्य एकीन गर्दा सम्बन्धित जिल्लाको प्रतिनिधित्व हुने गरी कम्तीमा ५ स्थान/बजार/कृषकबाट प्राप्त मूल्यको औषत मूल्य एकीन गर्नुपर्नेछ।

ड) कृषि तथ्याङ्क प्रमाणीकरण/ट्रयाङ्गुलेसनका लागि समन्वय र सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी जिल्लास्तर कृषि प्राविधिक कार्य समूहको हुनेछ।

च) कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक कार्यको लागि कृषि ज्ञान केन्द्रमा कार्यरत प्राविधिक कर्मचारी परिचालन गर्नुपर्नेछ। आवश्यकता अनुसार स्थानीय तहमा कार्यरत कृषि प्राविधिकलाई कृषि तथ्याङ्क संकलनको लागि समेत परिचालन गर्न सकिनेछ।

छ) कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गर्न आवश्यकता र औचित्यका आधारमा घरधुरी सर्वे, लक्षित समूह छलफल (FGD), मुख्य जानकार व्यक्तिहरूसँगको अन्तर्वार्ता (KII), अवलोकन जस्ता विधिहरू प्रयोग गर्न सकिनेछ।

२. आर्थिक पक्ष

क) कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक सम्बन्धी कार्यक्रम गर्दा स्वीकृत बजेटको परिधिभित्र रही कृषि ज्ञान केन्द्रले इस्टिमेट स्वीकृत गराई नियमानुसार खर्च गर्नुपर्नेछ।

ख) खर्चका क्षेत्रहरू आवश्यकता र औचित्यका आधारमा देहाय अनुसारका शीर्षकमा खर्च गर्नुपर्नेछ।

- अ) प्रधावली तयारी तथा छपाई।
- आ) तथ्याङ्क संकलन तथा अघावधिकका लागि आवश्यक पर्ने सामग्री खरिद, कृषि प्राविधिक परिचालन।
- इ) तथ्याङ्क संकलन तथा अघावधिक सम्बन्धी कार्य गर्ने प्राविधिक र कृषक अभिमुखीकरण।
- ई) प्रति बाली कटानी (३ नमुना) को क्षतिपूर्ति बापत कृषकलाई बढीमा रु १०००/- (अक्षरूपी एक हजार रुपैया मात्र) र प्रति बाली कटानीको ज्यामी खर्च बढीमा रु ५००/- (अक्षरूपी पाँच सय मात्र) उपलब्ध गराउन सकिनेछ।
- उ) लाभ-लागत सम्बन्धी विवरण रेकर्ड राखी तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने कृषकलाई एक टिपाई हुने बालीको हकमा प्रति बाली बढीमा रु. १०००/- (अक्षरूपी एक हजार रुपैया मात्र) र पटक-पटक टिपाई हुने बालीको हकमा प्रतिबाली बढीमा २०००/- (अक्षरूपी दुई हजार रुपैया मात्र) पारिश्रमिक उपलब्ध गराउन सकिनेछ।
- ऊ) तथ्याङ्क प्रमाणीकरण/ड्रयाङ्गुलेसनको लागि जिल्लास्तरीय कृषि प्राविधिक कार्य समूहको बैठक सञ्चालन खर्च।
- ऋ) वार्षिक तथ्याङ्क पुस्तिका प्रकाशन खर्च।

अनुसूची-१

आधारभूत कृषि तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक ढाँचाको नमुना
(फाराममा आवश्यकता बमोजिम सुचकहरू थप गर्न सकिनेछ)

क) खेतीयोग्य जमिन र बालीहरूको विवरण स्थानीय तह अनुसार

क्र.स.	सुचकको विवरण	स्थानीय तहको नाम					
		विरुवा गापा	फेदीखोला गापा	
१	खेतीयोग्य जमिन (रोपनी)						
२	बाँझो जमिन (रोपनी)						
३	खेती गरिएको क्षेत्रफल (रोपनी)						
४	सिंचित जमिन (रोपनी)						
५	असिंचित जमिन (रोपनी)						
६	मुख्य खाद्यान्न बाली	क्षेत्रफल= उत्पादन=					
	धान	क्षेत्रफल= उत्पादन=					
	गहुँ						
	मकै						
						
	आलु						
७	तेलहन						
८	दलहन						
९	तरकारी बाली						
१०	फलफूल बाली						
१२	मसला बाली						
१३	चिया						
१४	कफि						
१५	अन्य						

१६	कृषि क्षेत्रमा वार्षिक विनियोजन बजेट रु हजारमा								
१६	कृषि क्षेत्रमा वार्षिक बजेट खर्चलगानी रु / हजारमा								
								
	व्यवसायिक कृषि फार्मको संख्या								
	कृषक समूहको संख्या (महिला र पुरुषको संख्यासहित)								
	कृषि सहकारी संख्या (महिला र पुरुषको संख्यासहित)								

नोट: स्थानीय तहबाट तथ्याङ्क लिदा बालीहरुको क्षेत्रफल रोपनी/कठामा र उत्पादन क्वीन्टलमा लिने जिल्ला स्तरमा तथ्याङ्क सम्पादन गर्दा क्षेत्रफल हेक्टरमा र उत्पादन मे.टन मा राख्ने ।

ख) अन्य विवरण

विवरण	ठेगाना	स्थापना	प्रोपराईटरसमिति / अध्यक्षको नाम	फोन नं	कार्यक्षेत्र	सञ्चालन अवस्था	क्षमता	कैफियत
निजी नर्सरी (नामावलीसहित)	वालिङ गापा-१३, उदियाचौर	२०६३	हरिचन्द्र पाठक		सुन्तलाजात फलफूलको बेर्ना उत्पादन	सञ्चालनमा रहेको	वार्षिक ५००० सुन्तला र १००० कागती बेर्ना उत्पादन	स्क्रीनहाउसमा उत्पादन गर्दै आएको
निजी कृषि स्रोत केन्द्र (नामावलीसहित)								
कृषि सहकारी (नामावलीसहित)								
एग्रोभेट व्यवसायीहरु								

(नामावलीसहित)								
निजीस्तरबाट सञ्चालित प्रयोगशालाहरु (नामावलीसहित)								
बीउ उत्पादनमा संलग्न कम्पनी(नामावलीसहित)								
कृषि क्षेत्रसँग आवद्ध संघ संस्थाहरु(नामावलीसहित)								
अन्य केही भएमा								

अनुसूची-२

बालीहरुको लाभ-लागत अनुमानको लागि तथ्याङ्क संकलन ढाँचा
(फारामको ढाँचा आवश्यकता बमोजिम परिमार्जन गर्न सकिनेछ)

१. खाद्यान्न, दलहन, तेलहन, मसला र आलु बालीको लागि लाभ लागत विश्लेषण फारम
१. कृषकको नाम:
२. लिंग: महिला पुरुष
३. ठेगाना:
४. सम्पर्क नं.
५. फर्मको नाम:
६. परिवारका सदस्य जम्मा:..... महिला:..... पुरुष:.....कृषिमा आबद्ध सङ्ख्या:.....
- लाभ लागतको लागि समावेश गरिएको बालीक्षेत्रफल.....

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु.	जम्मा रु.
अ	लागत सम्बन्धी				
१	चल लागत (Variable Cost)				
१.१	नर्सरी व्याड व्यवस्थापन				
	खनजोत तथा तयारी खर्च/कूल श्रम खर्च				
	बीउ/वेर्ना खर्च				
	विषादी/सुक्ष्मत्व				
	प्राङ्गारिक/रासायनिक खर्च				
	सिँचाई तथा अन्य खर्च				
	जम्मा (A)				
१.२	बाली लगाउने तथा हुर्काउने खर्च				
	खेतबारी खनजोत/ जग्गा तयारी खर्च(हलगोरु/ट्रयाक्टर)				
	बाली लगाएदेखि बाली हार्भेष्ट वा कटानी सम्मको मानव श्रम (औषतमा ८ घण्टा कार्य गरेकोलाई १ दिनको मानव श्रम मान्ने)				
	सिँचाई जडान तथा व्यवस्थापन				
	गोठे/कम्पोष्ट मल वा अन्य कुनै प्राङ्गारिक मल				
	रासायनिक मल				
	युरिया				
	डि.ए.पी.				
	पोटास				

	अन्य मल					
	गोडमेल गर्न मानव श्रम					
	विषादी/सुकुमत्व					
	अन्य केही भएमा					
	जम्मा (B)					
१.३	बाली हार्भेष्ट वा कटानीपछिको खर्च					
	बाली टिप्न/काट्न					
	झाँट्न श्रम वा थ्रेसर खर्च					
	प्रेडिड/क्लिनिङ गर्न					
	दुवानी खर्च					
	यन्त्र उपकरण डिप्रेसियसन मूल्य					
	यन्त्र उपकरण मर्मत संभार खर्च					
	अन्य					
	जम्मा (C)					
	जम्मा चल लागत (A+B+C)					
२	अचल लागत/पूजीगत खर्च/दिर्घकालीन लागत (१ वर्षभन्दा बढी समयसम्म प्रयोग गर्न मिल्ने)					
२.१	कुनै संरचना निर्माण भएमा त्यसको पुरा खर्च एमुष्ठ(जस्तै टनेल निर्माण, सिँचाई निर्माण तथा पाइप खरिद)					
२.२	बजारीकरणमा सहज पुर्याउन आवश्यक सामग्री					
२.३	औजार उपकरण खरिद (नयाँ खरिदलाई मात्र समावेश गर्ने)					
२.४	अन्य केही भए					
	जम्मा अचल लागत रु.					
३	जम्मा लागत खर्च (चल लागत+अचल लागत) रु.					
आ	उत्पादन तथा मूल्य सम्बन्धी					
क्र.सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
	मुख्य उत्पादनको जम्मा मूल्य (A)		रुपैयाँ			
	उप उत्पादनको मूल्य (B)		रुपैयाँ			
	जम्मा मूल्य (A+B)		रुपैयाँ			
	जम्मा आम्दानी		रुपैयाँ			
	खुद नाफा (जम्मा आम्दानी -जम्मा लागत)		रुपैयाँ			
	नाफा र लागत अनुपात (जम्मा आम्दानी /जम्मा लागत)					

अनुसूची -३

बाली कटानी (कृष कटिड) सम्बन्धी विधि प्रक्रिया

१. बालीकटानीका लागि आवश्यक प्लट छान्ने तरिका

बालीकटानीका लागि आवश्यक प्लट छान्दा पक्षपात रहित (unbiased) तरिकाले निम्न ४ प्रकारका प्लटहरु छान्नु पर्दछ।

- उन्नत बीउले ढाकेको क्षेत्र,
- स्थानीय बीउले ढाकेको क्षेत्र,
- सिञ्चित क्षेत्र र
- असिञ्चित क्षेत्र भएका प्लटहरु हुन्।

यसरी प्लट छान्दा प्लट सङ्ख्याको वितरणको अनुपात त्यस क्षेत्र वा जिल्लाको सिञ्चित। असिञ्चित क्षेत्रको अनुपात तथा उन्नत र स्थानिय बिउले ढाकेको क्षेत्रको अनुपातसँग सकेसम्म मिल्नु पर्दछ।

२. बालीकटानीका लागि आवश्यक सामग्रीहरु

करिब ३ फिटको मसिनो लठ्ठी ४ वटा

- करिब १६ मिटर लामो डोरी १ थान
- ५ मिटर नाप्न पुग्ने मेजरिङ टेप १ थान
- तराजु र विभिन्न साईजका ढक अथवा spring balance
- चिस्यान नाप्ने यन्त्र (moisture meter)
- ब्याग, त्रिपाल, दाना झार्ने सामग्री

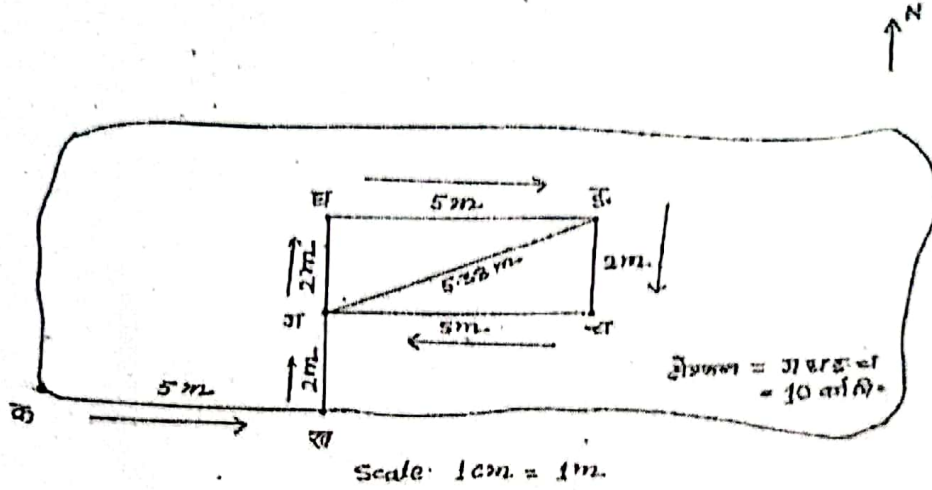
३. बाली कटानी (Crop cutting) विधिद्वारा उत्पादकत्व सङ्कलन गर्ने तरिका

बाली कटानी विधिद्वारा उत्पादकत्व सङ्कलन गर्दा धान, गहुँ, तेलहन, दलहन आदिको लागि एउटा विधि उपयुक्त हुन्छ भने मकैको लागि अलि फरक विधि रहेको छ।

४. बाली कटानी विधिद्वारा धान, गहुँ आदिको उत्पादकत्व सङ्कलन गर्ने तरिका

बाली कटानी विधिद्वारा धान/गहुँ बालीको उत्पादन दर सङ्कलन गर्दा दैवी छनोट अनुसार धान/गहुँ बाली लगाएको प्लट छनोट गर्नु पर्दछ। यसरी प्लट छनोट गरीसकेपछि उक्त प्लट भित्र एक निश्चित आकारको सानो खण्ड छनोट गरी धान/गहुँ बाली कटान गर्नुपर्दछ। सो बाली कटानी गरिएको खण्डमा बाली के कति उत्पादन हुन्छ तौल गरी रेकर्ड लिनु पर्दछ। यसरी लिएको बालीको रेकर्डलाई चिस्यान सहितको परिमाण भनिन्छ।

छनोटबाट छानिएको प्लटबाट बाली कटान गर्ने खण्डको छनौट गर्ने तरिका
(क्षेत्रफल १० व.मि. ५ मि.२ मि. को)

५. छनोटबाट छानिएको प्लटबाट बाली कटान गर्ने खण्डको छनौट गर्ने तरिका

- छानिएको प्लटको दक्षिण पश्चिम कुना(चित्रको बिन्दु क) मा उभिने।
- उभिएको स्थानबाट त्यस प्लटको लम्बाई तर्फ ५ मीटर (चित्रको बिन्दु बिन्दु ड) सम्म अगाडि जाने।
- यस स्थानबाट अब प्लटको चौडाई तर्फ २ मिटर (चित्रको बिन्दु बिन्दु ग) सम्म भित्र जाने र पहिलो लठ्ठी गाड्ने।
- पहिलो लठ्ठी गाडिएको बिन्दु (चित्रको बिन्दु बिन्दु ग) बाट २ मि. चौडाई तर्फ पुन भित्र गई सो २ मिटर को बिन्दुमा (चित्रको बिन्दु बिन्दु घ) दोस्रो लठ्ठी गाड्ने।
- दोस्रो लठ्ठीको बिन्दु (चित्रको बिन्दु बिन्दु घ) बाट प्लटको लम्बाई तर्फ ५ मिटर नापेर ५ मिटरको बिन्दु (चित्रको बिन्दु बिन्दु ड) मा तेस्रो लठ्ठी गाड्ने।
- तेस्रो लठ्ठीको बिन्दु (चित्रको बिन्दु बिन्दु ड) बाट प्लटको चौडाई तर्फ २ मिटर नापेर २ मिटरको बिन्दु (चित्रको बिन्दु बिन्दु च) मा चौथो लठ्ठी गाड्ने। यी ४ वटा लठ्ठी भित्रको प्लट rectangle हुनुपर्दछ र यसको क्षेत्रफल १० व.मि. हुन्छ भने Diagonal (चित्रको बिन्दु ग देखि ड सम्म वा बिन्दु घ देखि च सम्म) को दुरी ५.३८ मिटर हुनुपर्दछ।
- यसरी नाप गरी लठ्ठी गाडीसकेपछि चारैतिर डोरीको घेरा लगाउने र डोरी बाहिर भित्र परेका बोटहरु छुट्याईसकेपछि डोरीको घेराभित्रको बाली कटान गर्नु पर्दछ।
- बाली काटीसकेपछि सफा ठाउँमा होसियारीपूर्वक बाली झार्नु पर्दछ किनकी एक गोडा अन्नले समेत उत्पादन अनुमानमा धेरै फरक पार्न सक्दछ।
- बाली झारीसके पछि त्यसलाई निफनेर धुलो, भुस तथा पगट (पैया) फाली सफा गर्नुपर्दछ।
- बाली केलाईकुलाई सफा गरिसकेपछि धान/गहुँ बालीको तत्काल त्यही तौल लिने र उपलब्ध फाराममा रेकर्ड गर्ने।

- बालीमा भएको चिस्यानलाई चिस्यानमापन यन्त्र (Moisture Meter) प्रयोग गरी चिस्यान प्रतिशत रेकर्ड गर्न सकिन्छ। यदि चिस्यानमापक यन्त्र (Moisture Meter) नभएमा चिस्यान सहितको तौल लिने र त्यसपछि राम्रोसँग पाँच छ घाम सुकाई पुन तौल लिई रेकर्ड गर्नुपर्दछ। यसो गर्दा निर्धारित चिस्यानमात्र बाँकी रहन्छ।
- धान बालीको लागि निर्धारित चिस्यान दर (Standard Moisture Rate) १४%
- गहुँको लागि निर्धारित चिस्यान दर (Standard Moisture Rate) १२% निर्धारित गरिएको छ।

यसरी निर्धारित चिस्यान दर मात्र रहेको बालीको तौल नै त्यस क्षेत्रको उत्पादकत्व किलो ग्राम प्रति वर्ग मिटर अथवा मेट्रिक टन प्रति हेक्टर हुन जान्छ।

६. मकैको उत्पादकत्व सङ्कलन गर्ने तरिका

मकैबालीको उत्पादकत्व सङ्कलनका लागि प्लट तथा कटानी गर्ने क्षेत्र छान्ने विधि माथि उल्लेख गरेबमोजिम नै हो। यसका लागि समेत १० वर्ग मि. ५×२ को क्षेत्रफल नै छान्नु पर्दछ। यसरी छानीएको क्षेत्रभित्र कतिवटा घोगा छन्। त्यसको रेकर्ड लिने र चार कुनाका चार वटा तथा बिचको २ वटा गरी जम्मा ६ वटा बोट मात्र छान्ने। ती ६ वटा बाटेमा रहेका सबै घोगाहरु गनेर मकै छोडाउने र त्यसको तौल लिएर रेकर्ड गर्ने। यसरी ६ वटा बोटको मकैको तौल गनेर त्यस क्षेत्रको मकैको उत्पादकत्व निकाल्न सकिन्छ। मानौ ६ बोटमा १० घोगा छन् र तिनको तौल ५०० ग्राम भयो भने १० बर्गामिटरमा साठि वटा घोगा भए सोही प्रतिबोट मकै उत्पादनको अनुपातको आधारमा त्यस क्षेत्रको उत्पादकत्व ५० केजि प्रति वर्ग मिटर वा ५ मे.टन प्रति हेक्टर हुन जान्छ।

७. जिल्ला स्तरीय अनुमान तयार गर्ने विधि

जिल्ला स्तरीय उत्पादकत्व तथा उत्पादन अनुमान तयार गर्नका लागि माथि उल्लेख गरेबमोजिम ४ वटै क्षेत्रहरु अर्थात उन्नत बीउले ढाकेको क्षेत्र, स्थानीय बीउले ढाकेको क्षेत्र, सिञ्चित क्षेत्र र असिञ्चित क्षेत्र भएका प्लटहरुको उत्पादकत्व छुट्टाछुट्टै सङ्कलन गर्ने तथा त्यसको भरित औसतको आधारमा जिल्लाको समग्र उत्पादकत्व निकाल्नु पर्दछ। यसरी सो जिल्लामा सो बाली लागेको क्षेत्रफल लाई उक्त उत्पादकत्वले गुणन गर्दा जिल्ला स्तरीय उत्पादन अनुमान तयार हुन्छ।

८. चिस्यान नाप (Moisture Test)

- कृषि प्राविधिकसँग म्वाइस्चर टेस्टर भएमा यसैको माध्यमबाट र नभएमा स्याम्पललाई १०-१५ दिन घाममा सुकाई तौल लिने तरिका अपनाई चिस्यान निकाल्नु पर्छ।

उदाहरण:

अ=१ के.जी. नमुनाको सुरुको तौल=१ के.जी.=१००० ग्राम

प=१ के.जी. नमुनाको १०-१५ दिन घाममा सुकाए पछि हुन आएको तौल=.....ग्राम

चिस्यान प्रतिशत = $\frac{अ-प}{अ} * १००$

जति १ के.जी. नमुनाबाट १०० ग्राम लिई यसमा रहेका वाह्य पदार्थ ढुङ्गा, भूस वा कटहर वा अन्य बीउहरु निकाली नयाँ तौल नोट गर्ने। जति=१०० ग्राम — नयाँ तौल (ग्राम)

९. उत्पादन दर प्रति हेक्टर

१० वर्गमिटरबाट आएको उत्पादनलाई आधार मानी एकीन नियम (Unitary method) प्रयोगको आधारमा उत्पादकत्व निकाल्नुपर्नेछ।

१०. बाली कटानी फारम नमुना

फलफूल बाहेकका अन्य बालीको लागि

क्र.सं.	बाली कटानी गरेको मिति	कृषकको नाम थर	ठेगाना	बालीको नाम	जात	सिंचित वा असिंचित	२५ वर्ग फिटको उत्पादन परिमाण के.जी.	चिस्यान घटाई प्राप्त तौल के.जी.मा	उत्पादकत्व मे.टन /हे.	कैफियत
१										
२										
...										

बाली कटानी गरि पेश गर्नेको नाम:
पद
दस्तखत

प्रमाणित गर्नेको नाम
पद
दस्तखत

११. सुन्तला लगायतका फलफूल बालीको ऋप कटिड

कार्यक्रम सञ्चालन विधि

सुन्तला लगायतका फलफूल बालीको ऋप कटिड गर्दा जिल्लामा व्यवसायिक तथा साधारण कार्यक्रम सञ्चालन भएका सबै स्थानको प्रतिनिधित्व हुने गरी नमुना पकेटहरू छनौट गरी फलहार्भेष्ट गर्ने समयमा ऋप कटिड कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ। ऋप कटिड गर्दा अपनाइने विधि यस प्रकार रहेको छ।

- उत्पादित सबै क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुनेगरी स्थानहरू छनौट गर्ने।
- मुख्य मुख्य सबै स्थानबाट हरुबाट प्रतिनिधित्व हुनेगरी २/२ वटा नमुना बगैचा (२५ बोट भन्दा धेरै फल लागेको बोट भएका) छनौट गर्ने।
- छानिएका व्यवसायिक बगैचाहरूबाट सबभन्दा बढी, मध्यम र सबभन्दा कम फलेका बोटहरू एकिकन गरि सबैको प्रतिनिधित्व हुने गरि ३ (सबै किसिमको १-१) बोटबाट फल हार्भेष्ट गर्ने
- छनौट भएका ३ बोटको फल अलग अलग तौल गर्ने र सोही अनुसार कम फल लागेका बोटको फलको तौलको आधारमा सबै कम फल लागेका बोटको संख्याको आधारमा सबै फलको जम्मा तौल र मध्ययम तथा बढी फल लागेको बोटको तौलको आधारमा सबै मध्यम तथा बढि फल लागेका बोटको देहाय अनुसारको

फारम मा उल्लेखित सबै रेकर्ड लिइसकेपछि प्राप्त नतिजालाई टेबुलेशन गर्ने, जोड, औसत, अनुपात गरी सामान्य तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरेर औसत उत्पादन तथा उत्पादकत्व अवस्था विश्लेषण गर्ने।
फलफूल बालीको लागि बोटको उमेरको आधारमा (५-१० वर्ष, १० देखि १५ वर्ष र १५ भन्दा माथिको अलग- अलग कटानी गरी सोही अनुसार रेकर्ड अघ्यावधिक गर्नुपर्नेछ)

बाली कटानी गरेको मिति	बगैचा धनि कृषकको नाम	ठेगाना	फलफूलको नाम	जात	बोटको उमेर अवस्था	फल लागेको को अवस्था (कम मध्यम वा धेरै)	कूल फल लागेका मात्र बोटको संख्या	कटानी लिएको नमुना बोटको उत्पादन परिमाण के.जी.	यस अवस्थामा फल लागेका सबै फलफूल बोटको जम्मा उत्पादन परिमाण के.जी.	औसत उत्पादकत्व मे.टन /हे.	कैफियत

बाली कटानी गरी पेश गर्नेको नाम:

पद:

दस्तखत:

प्रमाणित गर्नेको नाम:

पद:

दस्तखत

अनुसूची -४

कृषि बजार पूर्वाधार तथा कृषि बजार मूल्यसूची सम्बन्धी ढाँचा

क) कृषि उपज मूल्यसूची ढाँचा (थोक मूल्य/खुद्रा मूल्य/फार्मगेट मूल्य)

मूल्य लिएको मिति:सालमहिना.....गतेबार

क्र सं.	कृषि उपजको नाम	ईकाई	खुद्रा मूल्य रु.				औसत मूल्य रु.	कैफियत
			ब्यापारीकृषक/ १	ब्यापारीकृषक/ २	ब्यापारी ५		
१								
२								
...								

मूल्य संकलन गर्नेको नाम:

पद:

दस्तखत:

प्रमाणित गर्नेको नाम:

पद:

दस्तखत:

ख) जिल्लामा उपलब्ध कृषि बजार पूर्वाधार सम्बन्धी विवरण:

क्र.सं.	पूर्वाधारको नाम	रेहेको स्थान / ठेगाना	स्थापना वर्ष	स्वामित्व		स्थापना/निर्माणमा भएको लगानी रु				कारोवारको क्षमता मे.टन.मा	सालाखाला कारोवार मे.टन.मा	सालाखाला कारोवार रु.हजारमा	लाभान्वीत परिवार	कैफियत (सञ्चालन अवस्था)	
				समूह/सहकारी	कृषक/निजी कम्पनी	संघीय सरकार	प्रदेश सरकार	स्थानीय सरकार	समूह/सहकारी वा निजी						कुल जम्मा
१	कृषि हाट बजार १. २.														
२	कृषि उपज संकलन केन्द्र / थोक बजार														
३	शित भण्डार														
४	सेलार स्टोर														
५	स्टीक स्टोर														
६	अन्य														

नोट: सम्बन्धित जिल्लाले आफ्नो जिल्लामा स्थानीय स्तरमा वा जिल्ला स्तरका रहेका उल्लिखित सबै पूर्वाधारहरूको विवरणको लागि अलग-अलग फारममा विस्तृत विवरण भर्नुपर्नेछ।